

Několik poznámek k Pekárně

RNDr. Jan Himmel, ZO 6-11 Královopolská

Jednou z nejpozoruhodnějších jeskyní v Moravském krasu je jeskyně Pekárna v povodí Říčky. Je tomu tak zajisté mimo jiné též pro bohatost archeologických nálezů za poměrně široké období od paleolitu počínajíc preaurignacienem přes výrazně hojný magdalenien po neolit a eneolit i dobu bronzovou (hradištní období Absolon 1943) o jejichž věhlasnost se zasloužili zejména známí krasoví badatelé Fl.Koudelka, M.Kříž, J.Knies, K.Absolon, B.Klíma a další.

Jeskyně je pozoruhodná též svým monumentálním portálem, který je 5 m vysoký a 18,5 m široký. V dalším průběhu se strop jeskyně snižuje na 2-3 m, šířka se v polovině chodby ještě poněkud zvětšuje, pak trochu opět zužuje. Jeskyně končí suťovým kuzelem se dvěma komíny, v němž nejzazšího místa lze dosáhnout v plazivce po pravé straně koncového závalu ve vzdálenosti 64 m od vchodu. Jedná se tedy o velkou impozantní jeskyni.

Historii výzkumů rešeršně popsal v poslední době Pokorný (1998), škoda však, že opomenul práce vlastní ZO ČSS 611, kde je již po nějakou dobu členem. Jednalo se o speleologické prolongační práce ražbou průkopu do závalu při levém (východním) okraji jeskyně v roce 1959. Průkop i nalezený další komín jsou zobrazeny na plánu jeskyně (Himmel J., Himmel P., 1967).

Na povrchu suťového kužele směrem do známých částí Pekárny se nacházely velké balvany, které musely být rozstřelovány. Při dalším postupu prací začaly balvany ze stropu vypadávat a objevil se komín vyplněný závalem, tam přešel i pevný strop a vytvořil severní stěnu komínu. Na čelbě průkopu byla drobnější suť s hlínou a nalezena zde byla i poloha splavené terra rossy. Pod balvany v době začátku prací byla nalezena kost recentní lišky. Pro obtížnost prací a zejména naši nekušenost se dřevicí technikou štoly, v níž by v dalším průběhu tvořily stěny i strop balvany a hlína závalu, byly práce tehdy ukončeny.

Vracím-li se k článku J.Pokorného o Pekárně, je na místě zde opravit nebo objasnit některá tam publikovaná tvrzení. Autor píše, že: "V poslední době jsem slyšel o nějaké chodbě, která prý má odbočovat ze závalu, směrem k velkolomu. Publikováno však zatím, pokud vím, nebylo nic." Reálně se tu však nachází 6 m dlouhá chodbička, k jejímuž autorství se hlásí Prix (1947). Tato chodbička-plazivka je přístupná z kaple po pravé straně závalu, že by o ní kolega Pokorný nevěděl?

Má-li kolega na mysli směr možného pokračování jeskyně za závalem podle nějakých hypotéz, pak se jedná o vědecky nepodložená tvrzení. Mimo to, jež uveřejnil Kos (1998) je autorovi tohoto článku známa virgulářská hypotéza o směru pokračování Pekárny, kterou měl autor možnost před lety vidět u jednoho ochozského občana ve zbytcích mapové dokumentace německé skupiny Grupe für Höhlenforschung im Verein Deutscher Turisten, jejímž autorem byl zřejmě Ing. K. Feitl, který se problematikou užití virgule ve speleologii zabýval. Podle této virgulářské mapy by Pekárna měla pokračovat dál směrem jz., stáčet se na západ, bifurkovat a opět ústít do údolí Říčky v levé stráni nad prostředním mlýnem.

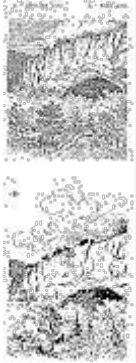
Věříme-li však více exaktním geofyzikálním měřením, pak Pekárna pokračuje dál přibližně směrem jv. a je v dalším průběhu do značné míry zařícena (Himmel J., Krous L. 1987). Autor tohoto článku stejně jako jiní autoři (Pris, Dvořák, Burkhardt) hodnotí geneticky Pekárnu jako paleorečiště Hostěnického potoka v jedné jeho starší fázi průtoku krasovým územím (nově viz Musil R. 1998).

Na tvorbě prostoru Pekárny se však výraznou měrou podílela i koroze, jak lze pozorovat na dnem vzhůru obrácených stropních hrncích ve stropě jeskyně nebo tzv. "vodní jár" na západní stěně.

V souvislosti s článkem kolegy J. Pokorného, oceněném cenou Speleofóra '98, je třeba opravit tvrzení, že první, kdo rozdělil Moravský kras dle tří hydrografických soustav byl Kříž (1864).

Není to pravda, sám jsem na to kolegu J. Pokorného upozorňoval. První, kdo rozdělil Moravský kras na tři části severní, střední a jižní dle hydrografických celků a tří hlavních vodních toků, byl významný geograf poloviny minulého století, rytíř Karel Kořistka (1860), který takto popisuje Moravský kras v německy švabachem psané 522 stránkové knize o geografických poměrech Moravy a Slezska ve druhé kapitole nazvané Orografie a hydrometrie část I/d: Plateau von Drahan, str.2629.

Proč plagiát Pekárny?



- detailně viz příloha

Zajímavým problémem kolem jeskyně Pekárny je kreslířské vyobrazení jejího portálu dvěma různými autory ve dvou různých obrazech a přesto shodných.

Jako první se mi dostala do ruky pohlednice Mikuláše Alše, vydaná Orbisem v roce 1951, kterou jsme pro rok 1991 použili na novoročenku ZO 611. Autorství potvrzuje Alšova signatura na pařezu v levé spodní části. Později jsem spatřil velice podobný obrázek ve Wankelových "Bilder...", což mne vedlo ke srovnání obou obrázků. Nepodepsané vyobrazení Pekárny u Wankela (1882) je prvotní a autorem je Jan Havelka, zeť dr. Wankela. Svědectví o tom podává Knies (1903), když popisuje, jak se při výkopových pracích v Pekárně seznámil a spřátelil s mnoha osobnostmi tehdejší praehistorie: "...vesele plynuly nám chvíle v nehostinné sluji. Na Havelkovi již tehdy bylo vidět, že zhoubná nemoc pracuje na neúporném tomto duchu, viděl jsem jej tehdy poprvé a naposled a obdivoval se jeho vědomostem a velké zručnosti v kreslení. Za několik okamžiků zhotovil pěkný obrázek Pekárny, jenž později zdobil Wankelovy Obrazy z moravského Švýcarska."

Po přiložení obou obrázků, které jsou ve stejném měřítku, na sebe, je zřejmé, že se zcela kryjí: kryje se horizont ve své linii i jednotlivém rozeklání skalních výběžků, kryje se velikost portálu Pekárny i celý jeho obrys, vrcholky stromů vlevo od vchodu, pařez v levém spodním rohu i vegetace kolem něho atd. Aleš změnil pouze postavu s holí vlevo ve spodní části za pololežící-polosedící siluetu, opírající se o pravý loket, kterou vmontoval vpravo od pařezu a doušku. Vše ostatní je ponecháno v původních dimenzích a celý obrázek dostal jen nový rukopis Alšův. Nejedná se o překreslení obrázku, ale více o skopírování s novým rukopisem a malými nepodstatnými úpravami.

Jak je to možné, jedná se o krádež námětu vlastně celého díla? Proč ten plagiát, byť zdařilý?

Na jisté vysvětlení jsem narazil až teprve nedávno ve stati prof.J.Skutila. Skutil (1969) byl brněnský vědec-archeolog, velice sečtělý a se širokým rozhledem, dobrý znalec literatury, jakého jsem od té doby nepoznal. Domnívá se, že iniciátorem Alšovy kresby Pekárny byl Kliment Čermák, autor beletristické statě o objevu pekárenské paleolitické stanice v Šepotech starých lip z r. 1895. Námět byl zřejmě považován za tak podmanivý, že si žádal malé přepracování, kterého se Mikuláš Aleš ujal pro Kl. Čermáka a prof. Skutil se domnívá, že "nemůže to býti ničím jiným, než vřelým mistrovým uznáním hodnoty Havelkova neprávem zapadlého obrázku staré mokerské Pekárny, který Mistra živě upoutal".

Havelkova kresba musela vzniknout před r.1882, prof. Skutil dokládá vznik v intervalu let 1878-1882. Alšův obrázek vyšel o 13 let později.

Posud' sám, milý čtenář, zda se spokojíš s tímto vysvětlením!

Havelkův obrázek Pekárny přetiskl 11 let po Wankelovi Niederle (1893), kde se oproti původnímu obrázku u Wankela objevuje na nejvyšším pravém kameni vpravo od pařezu Havelkův podpis v runovém písmu starých Slovanů (nikoliv Niederlův, jak mylně uvádí Skutil, 1969). Zřejmě tam Havelku podepsal Niederle.

"Horká půda" v Pekárně

Spory o právo bádát v krasu jsou staré jako krasové bádání samo. Kras je a byl vždycky "horkou půdou". Příklady lze nalézt jak v současnosti, tak v jakékoliv vzdálené minulosti. Prostředky, jak získat pro sebe prioritu a výjimečnost při bádání v krasu jsou a byly často dosti nevybíravé. Autor tohoto článku se svou skupinou kamarádů v krasovém výzkumu zažil sám, co to je "horká půda" v Moravském krasu při postupu tehdejšího vedoucího krasového oddělení Moravského muzea v Brně v případě Ochozské jeskyně. Stejně tomu bylo i před sto lety v případě nedaleké jeskyně Pekárny a J.Kniese.

Když se i přes snahu nálezy z Pekárny utajit ukázalo, že tato jeskyně bude zřejmě významným nalezištěm pozůstatků po praehistorickém člověku, vznikl o provádění archeologických výkopů v ní velký zájem od studentů po profesionály ve státní službě (Koudelka a Fiala, Knies a Čapek, Krasser a Steiniczka, Makovský, Maška, Kořenský, Havelka, Szombathy). Vzniklé spory o právo jeskyni archeologicky vykořisťovat se řešily, jak se ukazuje, i tehdy úspěšně z pozice síly státního úředníka i s použitím hrubé síly přímo na místě.

Podívejme se, co o svých zážitcích z roku 1880 píše J. Knies (1903):

"Jakmile jen poněkud dovolovala mi prázdná chvíle, navštěvoval jsem Pekárnu na dále s přítelem svým, ornithologem Václavem Čapkem a pro nedostatek času kopali jsme zde i v noci. Poslední výzkum můj přerušen náhle dne 9. října téhož roku. Tehdy již z rána přišli jsme do jeskyně, kdež bylo velmi živo. Kopal zde právě nynější kustos dvorního muzea Szombathy se třemi horníky za přítomnosti místního revírníka Stučky, jenž hrubě a s nadávkami nás přivítal. Chtějíce vyhnouti se zbytečným sporům, odebrali jsme se do údolí a zde ohledávali některé jeskyně tehdy v literatuře dosud neuvedené a teprve na večer po odchodu dělníků Szombathyových vrátili se do jeskyně. Nastala noc a ze vzdálí blížila se bouře, jejíž dosud matný blesk občas osvětloval široce klenutý vchod jeskyně.

Trapné ticho přerušováno bylo jednotvárnými údery našich motyk, plesknutím dopadlé kapky rozpuštěného vápence neb piskotem netopýrů poděšených příšerným světlem dvou svíček. Táhlo již na 11. hodinu. Tu postřehli jsme v nočním tichu, že se někdo po stráni blíží k jeskyni. Ihned uhasli jsme světla a odebrali se do pozadí jeskyně, kdež jsme se ukryli mezi mohutnými balvany, které zub času se stropu ohlodal.

Dosud nevěděli jsme, zda přichází člověk zlý, který ukrýti se chce v jeskyni před rukou spravedlnosti, aneb některá zbloudilá duše, která za jediný výstřel na štíhlonohou srnu obětuje nejen štěstí rodiny své, nýbrž i svůj život.

Záhy pozorovali jsme při náhlém bleskném osvětlení tři ozbrojené muže a psa, jenž patrně nás věřil, neboť jevil zřejmý neklid. Brzy na to jeden z mužů vyzval nás jménem zákona, abychom vystoupili a odložili svou zbraň naše motyky! Byl to hajný se dvěma honci. Vyzvání jeho jsme uposlechli; choval se k nám ostatně mnohem slušněji než jeho představený a na konec nám i naše nástroje vypůjčené z blízkého mlýna Žižkova navrátil.

Smutně táhli jsme tehdy lesní houštinou k Brnu. Od těch dob také do jeskyně více jsem nepřišel a výzkumy naše později vykořistěny jinými badateli a uveřejněny v četných pojednáních."

Jak vyplývá z poslední citované věty, J. Knies v Pekárně, na základě svého nočního vyhoštění z této jeskyně Szombathym, svoje výzkumy ukončil. Půda zde byla pro něho příliš "horká".

Přesto později při archeologických výzkumech Pekárny dr. Martin Kříž chválí více práce Koudelkovy a Kniesovy, než práce Szombathyho, od něhož očekával víc. Avšak díky tomu zůstalo v Pekárně po archeologické stránce ještě hodně nejen na Kříže, ale i na Absolona a poválečné výzkumy ČSAV.

Poslední osídlení

V době přechodu fronty, koncem druhé světové války, byly v polovině dubna 1945 po dobu více než jeden týden hustě osídleny četné jeskyně na Říčkách, zejména jeskyně Pekárna (Burkhardt 1973). Podle očitých svědků schovávalo se v Pekárně několik desítek osob, někteří i s dobytkem. Pro vodu si chodili k výtoku Říčky (ústní sdělení Josefa Uhra). Bylo zde i hodně obyvatel z brněnské čtvrti Líšně, kteří v Pekárně hledali úkryt před blížící se frontou. Při tomto posledním, byť krátkodobém osídlení jeskyně, zde mělo dojít i k narození dítěte (dle ústního sdělení posluchačky autorovy přednášky v Brně, přímé účastnice úkrytu).

Jiná přímá účastnice těchto událostí v Pekárně, posluchačka z Ochozu, potvrdila osud několika mladých děvčat a žen ukrývajících se v Pekárně před frontou v době, kdy do oblasti pronikli již ruští vojáci. Ti si mladé ženy z jeskyně vybrali, aby jim byly po vůli. Jak vidno, i tato poslední kapitola lidského osídlení jeskyně Pekárny byla stejně dramatická, jako ta před 12ti tisíci lety.

Jak se tábořilo v Pekárně

V době 3.-13.6.1986 navštívilo Moravský kras na pozvání ČSS ZO 6-11 Královopolská 16 členů bulharského speleologického klubu Urvič ze Sofie. Pro prohlídku jižní části Moravského krasu byl naplánován tábor na tehdejší tábořišti u rybníka pod Hádkem, avšak pro stálý vydatný déšť a rozliv Říčky po loukách spodní části tábořiště uskutečnilo se přenocování v široké jeskyni Pekárně.

Ochranáři by asi neměli radost, když by viděli početnou skupinu jeskyňářů tábořit u ohně v SPR Pekárně tak, jako v mladším paleolitu magdalénští lovci, kdy však místo ohlodávání sobích kostí tito novodobí osídlenci popijeli mastiku. Na druhé straně však šlo i o jakousi nechtěnou rekonstrukci způsobu života v této jeskyni, která přinesla určité nové poznatky. Když se po půldenním dešti Bulhaři do Pekárny nastěhovali se svými campingovými židličkami, spacími pytlíky a svými zásobami potravin a hlavně pitiva, bylo v jeskyni sucho. Po rozdělání ohně v pozdním odpolední a večeru se rozproudila živá diskuse a zapíjela družba (za ZO 6-11 bylo přítomno asi 6 členů). Před půlnocí však na několika místech v okruhu ohně začínalo ze stropu kapat. Besedující si tedy, pokud bylo třeba, trochu poposedli. Venku stále přšelo a průzkumník zjistil, že nad hostěnickými ponory již v tu dobu stálo jezero asi 3 m hluboké vody a z Ochozské jeskyně vyrážela povodňová voda; povrchové odtoky byly tedy značné.

Několik bulharských děvčat se opakovaně před půlnocí pokoušelo zalehnout ke spánku v zadních partiích Pekárny asi 50 m od vchodu. Musela však být z těchto míst vyháněna dopředu k ohni, protože vzadu jeskyně se v depresích při dlouhotrvajícím ohni tvořila plynová jezera oxidu uhličitého. Když autor tohoto článku na zbytek noci odejel domů, zábava ještě pokračovala.

Pršelo celou noc. Ráno v 8 hodin se naskytl tento pohled: kolem ohniště dál od něj seděly či ležely schoulené a zmožené postavy, nechávající si rezignovaně kapat vodu ze stropu na sebe. Vzhledem k tomu, že Pekárna leží jen 12 m pod povrchem, kapalo nyní v jeskyni tak hustě a vydatně, že se nebylo jak ukryt.

Z uvedeného je zřejmé, že podobné, nepříliš příznivé podmínky museli mít v Pekárně i magdalénští lovci sobů. Jak to řešili, pekárenské vykopávky neukázaly. Zřejmě se zdržovali pouze v prostoru blízko vchodu a proti hustému kapání vody ze stropu se snad chránili napjatými kožemi.

Literatura:

- Absolon K. (1943): Výzkum jeskyně Pekárny na Moravě. Pestrý týden, roč.18, č.3132.
- Bednářová V. (1988): K záhadě obrazového doprovodu k Wankelovým Bilder. Reg.sbor. okr.Blansko 88, 8598.
- Burkhardt R. (1973): Moravský kras za druhé světové války. Sborník okr. muzea v Blansku 5, 314.
- Himmel J., Himmel P. (1967): Jeskyně v povodí Říčky. ZK ROH KSB, Speleologický kroužek, Brno, 105 str.
- Himmel J., Kraus L. (1987): Poznámky ke speleologickým prolongačním možnostem jeskyní vázaných na Hádecké údolí v jižní části Moravského krasu. Speleofórum '88, Praha, 2832.
- Kneis J. (1903): List z dějin moravské praehistorie. Časopis vlastivědného spolku v Olomouci, roč.XX, 138141.
- Kořistka K. (1860): Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogtum Schlesien in ihren geographischen Verhältnissen. Wien, Olomouc, 522 str. + mapy.
- Kříž M. (1864): O jeskyních moravských. Živa, Praha, 234249.
- Kos P. (1998): Add: J.Pokorný výzkumy v jeskyni Pekárně. ČSS Praha. Speleofórum '98, 2324.
- Musil R. (1998): Vývoj údolní sítě v jižní části Moravského krasu. Geolog.výzk.Mor.Slez. v r.1997, Brno, 1115.
- Niederle L. (1893): Lidstvo v době předhistorické. Praha, 760 str.
- Pokorný J. (1998): Výzkumy v jeskyni Pekárně. Pohled do historie výzkumů v jedné z nejslavnějších jeskyní Moravského krasu. ČSS Praha. Speleofórum '98, 1823.
- Pris R. (1947): Badatelské vyhlídky v jižní části Moravského krasu. Časopis turistů LIX, č.2
- Skutil J. (1969): Kliment Čermák, iniciátor Alšovy kresby moravské Pekárny. Vlastivědné zprávy z Adamova a okolí XIII, č.3, 13.
- Wankel H. (1882): Bilder aus der Mährischen Schwaiz und ihrer Vergangenheit. Wien, 421 str.

Zpracoval:

RNDr. Jan Himmel, ZO 6-11 Královopolská

Zrcadleno serverem:

www.SPELEOZAHADY.cz

Příloha:

A - Havelka 1882

B - Aleš 1951

